

Барановського и акад. А. А. Шахматова. Т. II. Пгр., 1916 г. Стр. 348 // Вестник Европы: Журнал науки – политики – литературы. – 1916. – Кн. 11. – Ноябрь. – С. 372–375; 20. Винар Б. Туган-Барановський Михайло / Б. Винар // Енциклопедія українознавства: Словникова частина. – Париж – Нью-Йорк, 1980. – Т. 9. – С. 3276; 21. Нарбут А. Рихтер (Richter) Дмитрий Иванович (25 окт. 1848, Москва – 2 июля 1919, Детское Село Петроградской губ., ныне гор. Пушкин Ленинградской обл.) / А. Нарбут // Немцы России: Энциклопедия / Редкол.: О. Кубицкая (пред. редкол.) и др. – М.: ЭРН, 2006. – Т. 3: П – Я. – С. 309; 22. Лотоцький О. Сторінки минулого / О. Лотоцький. – Варшава: Друкарня Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, 1934. – Частина третя. – 396 с. – (Праці / Український Науковий Інститут у Варшаві; т. XXI, серія мемуарів, кн. 4). – С. 163; 23. Там само. – С. 163; 24. Там само. – С. 164; 25. Там само.

Borchuk S.

“Ukrainian nation in its past and present”- the first domestic encyclopaedia’s draft of the twentieth century

The article reveals a little-known page of Ukrainian encyclopedic tradition of the twentieth century. It touches upon genesis and realization of the first home encyclopedic project – edition in 4 volumes of “Ukrainian people in past and present” (1909-1916). The idea of appearance of Ukrainian studies encyclopedic reference edition, its structure, range of authors and editors obstacles in training, perceptions of the idea of Ukrainian national encyclopedia intellectuals are touched upon.

Keywords: encyclopedia, encyclopedic project, “Ukrainian people in past and present”.

УДК 94(477) – 058.244 : 329.15 : [316. 75 “451.20”]

© Ольга Вільховик (Полтава)

БІЛЬШОВИЦЬКІ ЗАСОБИ ІДЕОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА СЕЛЯНСТВО у 1920-х роках

Статтю присвячено характеристиці більшовицьких засобів впливу на селянство у 1920-х роках. На основі опрацьованих праць і аналізу архівних документів фрагментарно відтворено функціонування сільбудів і хат-читальень та роль видавничої справи і преси у створення “людини-гвинтика” в радянській системі.

Ключові слова: селянство, радянська влада, сільбуду, хати-читальні, радянська преса, цензура.

Проблеми минулого українського села не втрачають своєї актуальності в сучасних історичних дослідженнях, позаяк воно є не тільки виробником матеріальних благ і основою достатку, а й невичерпним джерелом та надійним хранителем духовних і культурних цінностей нашого народу. Особливу увагу привертає проблема трансформації соціальної поведінки селянства, його нове “рольове” навантаження в умовах радянської влади і ті соціальні чинники, під впливом яких відбулися трансформаційні процеси, що й становлять предмет дослідження автора статті.

Історіографія питання розвивається достатньо динамічно. Певні аспекти культурно-освітньої діяльності громадських організацій на селі досліджувалися і радянськими істориками, але на жаль, в основному з ідеологічно прогнозованих позицій. Характеристика духовного життя зводилася до твердження про успіх у подоланні дрібнобуржуазної психології селянства та зростання соціалістичної свідомості народу. Оскільки ці положення були невід’ємними елементами комуністичної доктрини, вони, незважаючи на бездоказовість, тривалий час залишалися непохитними. Коли ж боротьба у духовній сфері набувала особливої гостроти і була незаперечним фактом (скажімо, опір антицерковній політиці більшовиків та антиколгоспні настрої), тоді, як зазначає С. Дровозюк, ці події подавалися як

куркульські провокації [10, с. 35].

У незалежній Україні досить самокритично було заявлено про необхідність перегляду позиції щодо “дрібнобуржуазної” психології селянства, якою, як визнали автори, досі пояснювалися всі негативні явища у колгоспах. Суттєво переглянуті також питання національно-культурного життя народу в УРСР. Зміна концептуальних засад в оцінці духовних процесів у 20-30-х рр. досить рельєфно простежується у праці В. М. Даниленка, Г. В. Касьянова та С.В. Кульчицького “Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки”. Провідне місце у цій праці займають питання ідеології та культури радянської доби, трагедії втрати духовного начала народного життя. Мав рацію В. О. Замлинський, який зауважував, що тема загибелі духовного світу людини в умовах сталінізму проходить через усі частини цієї книги. Духовність селянства як цілісність одним із перших в науковій літературі розглянув В. В. Нечитайло. Він визначив, що духовна практика держави “полягала у свідомому і цілеспрямованому відчуженні духовності народу від історичної дійсності”, від самого процесу мислення [17, с. 121]. Німецький історик Йорг Баберосвскі у праці “Червоний терор. Історія сталінізму” образно охарактеризував ідеологічну практику більшовицької держави як “садівника, що перетворює дикі плантації на симетрично розплановані парки”. “Парк соціалізму” мав складатися з модерних європейців, нових людей, звільнених від відсталого духовного та культурного спадку, котрі б святкували більшовицькі свята, носили більшовицький одяг і говорили більшовицькою мовою [12, с. 24].

Аналіз ряду інших праць показав, що за останнє десятиріччя в українській історіографії нагромаджений значний фактичний матеріал та зроблені важливі висновки, щодо духовного життя українського селянства в умовах становлення тоталітарного ладу. Значно більше уваги приділялося соціально психологічним аспектам колективізації, розкуркулення та голодомору, у той час як духовне життя поза цими процесами ще не стало окремих предметом історичного аналізу. Як відомо, у конструюванні тоталітарної держави виняткова роль відводилася ідеології, однак реальне значення ідей та ідеологічних інститутів у цьому процесі з’ясоване ще недостатньо. Виходячи з цього автор статті ставить за мету дослідити роль більшовицьких засобів впливу, зокрема, таких інституцій як сільбуду, хати-читальні, видавничі справи, у формуванні людини “гвинтика” у радянській системі.

Однією з форм впливу на селянські маси і виховання їх у більшовицькому дусі було створення в країні на поч. 20-х рр. мережі культосвітніх закладів (хат-читальень, сільбудів), а також видавництва і розповсюдження книжок і періодичних видань. Вони мали прищеплювати народу цінності нової комуністичної влади. Робота цих структур та ефективність їх функціонування періодично перевірялись партійно-державним контрольним органом Центральної контрольної комісії – Наркоматом Робітничо-селянської інспекції (ЦКК -НК РСІ) [18, с. 45].

Сільбуду та хати-читальні перебували під ідейним впливом комуністичної партії і повинні були виховувати селянські маси в дусі комуністичних ідей. Провідне місце в культурно-освітній діяльнос-

ті сільбудів посідала пропаганда марксизму-ленінізму. Проте успіхів у цій справі більшовики досягли не відразу. У 1921 р. постанова ЦК КП(б) У констатувала: “Наші досягнення в галузі роботи серед селянської молоді дуже низькопробні. Нам не вдається проникнути в потаємні надра українського села... Марксистко-ленінської ідеї - явище чужорідне для відсталої сільської маси...” [10, с. 36]. Свою діяльність культосвітні заклади розгортали досить слабо і значний відсоток від їх кількості фактично існував лише на папері, оскільки вони майже не фінансувались і не мали достатньої кількості кваліфікованих керівників. Так, в одному з листів до Полтавського губвиконкому зазначалося: “Сповіді, що єдиним джерелом прибутків Гречано-Мтрофанівської хати-читальні є влаштування платних вистав. На виручені від вистав гроші випускаються газети” [5, арк.6]. На початку 1920-х років мережі сільбудів взагалі не було. Ще діяли старі “Просвіти”, до яких радянська влада ставилась вороже, зараховуючи їх організаторів “до чужих по ідеології груп” і намагалася якнайшвидше ліквідувати, постійно “популяризує” сільбуду. В результаті на 1 січня 1924 р. в губернії “Просвіт” не залишилось [18, с.47]. Майже одночасно Всеукраїнський ЦВК прийняв постанову „Політична освіта й виховання дорослих”, у якій визначив структуру системи політичної освіти. Народні будинки і Просвіти перетворювались в клуби і сільбуду. Окружні й районні сільбуду стали організаційними і методичними центрами політосвітньої роботи на селі [14, с. 62].

У середині 20-х рр. ХХ ст. на селі спостерігаються соціальні зрушення, пов’язані з його радянізацією. На сільбуду, крім іншого, покладалося завдання сприяти розвитку колективних форм господарювання. Для його здійснення, зазначають дослідники, сільбуду повинні були: а) цілковито перевести всю роботу на планову основу; б) збільшити членство за рахунок дорослого населення села, особливо жінок; в) будувати свою роботу на принципах самодіяльності, маючи на увазі, що політосвітня робота є, по суті, самодіяльною за характером; г) залучати широкі кола населення в різні галузі роботи сільбуду взагалі й зокрема в роботу гуртків, скеровуючи останніх, з одного боку, до глибокого вивчення своєї галузі знань, з другого – до пропагування цих знань власним прикладом; д) відмовитися від господарчого “обростання”, а особливо від комерційної діяльності; е) будувати всю роботу на основі розвитку громадської ініціативи [16, с. 89]. Після постанови ВУЦВК 1925 року сільбуд стає центром політосвітньої роботи на селі.

Звітуючи на початку 1925 р. перед вищими органами радянської влади про результати обстеження сільбудів як центрів політосвітньої роботи на селі в галузі “політичного сільськогосподарського оброблення селян та задоволення культпотреб писемного населення”, наркомат РСІ відзначав незначний відсоток залучених у роботу сільбудів представників комнезамів і середняків, хоча вони мали б посісти там, за задумом компартії, домінуюче становище [19, с. 152]. Ситуацію можна пояснити тим, що основну роль у сільбуду відігравали комсомольці, яких “селяни вважали неавторитетними робітниками, малоздібними і неосвіченими для прове-

дення роботи” і ставлення до них з боку мешканців села “ще не набуло певних форм”. Селяни старшого віку не підтримували радянську владу і шукали можливість збиратись поза цими установами. На Київщині часто траплялись випадки, коли “старі хазяї” самі влаштували альтернативні зібрання, наймаючи у приватних осіб хати, щоб там збиратись, послухати доповідь агронома чи вчителя, почитати і обговорити газету, без участі більшовицького активу [17, с. 134].

Щоб змінити ситуацію на користь радянської влади, Робсельінспекція пропонувала активніше проводити роботу по залученню до діяльності хат-читалень та сільбудів самого населення, яке було “прорадянським”, надавати більші права членам товариств сільбудів та проводити роботу останніх на засадах широкої суспільної участі під керівництвом органів політосвіти НКО [19, с. 156].

Аналізуючи становище культосвітньої роботи у сільських районах України, керівництво наркомату РСІ вважало, що компартія мала б посилити тут свій вплив як в ідеологічному, так і в адміністративному напрямках [2, с. 10]. У першу чергу, це стосувалося сіл, де не існувало ні комсомольських, ні партійних осередків, оскільки недостатня кількість інспекторів політосвіти (один на округу) та малий партійний і комсомольський відсоток у керівництві мережею сільбудів (7-10%) призводило до того, що на чолі цих закладів ставав місцевий неформальний актив. Він, як правило, не влаштував більшовиків, оскільки, як зазначалося в документі, ще “не досить звільнився від нанесеного попередніми часами впливу й поглядів на Радянську владу” [18, с. 47]. У жовтні 1925 р. секретаріат ЦК КП(б)У в своїй постанові відзначав, що хати-читальні та селянські будинки “необхідно перетворити в масові суспільно-політичні заклади по вихованню селянства” [17, с. 140]. Всеукраїнське управління селянськими будинками та його місцеві представництва із цією роботою не справлялись і не могли “вчасно й повно виконати покладені на них обов’язки, а в деяких випадках відмежовували мережу сільбудів від безпосереднього впливу керування Політосвітою” [14, с. 68]. До болючих проблем у функціонуванні сільбудів та хат-читалень додавався постійний брак книжкової продукції, що закуповувалась випадково і без належного підбору, внаслідок чого селяни не могли її ні прочитати, ні зрозуміти. Сільські книгозбірні часто комплектувались не згідно потреб села, а тим, що дешевше, і відповідало потребам радянської влади, із незначним відсотком книг рідною мовою.

Як наслідок, була дозволена діяльність видавництва усіх форм власності. Однак, якщо, з одного боку, держава робила позитивні зрушення щодо розвитку видавничої галузі, то з іншого втілювала в життя її тотальний контроль та нагляд, особливо це стосувалося приватних та кооперативних видавництв [11, с. 157]. Серед цих видавництв були й такі, що орієнтувались винятково на сільського споживача. Першою спробою була постанова Раднаркомом УРСР від 29 березня 1922 р. про створення акціонерного товариства „Село-книга”. За статуттом, акціонерне товариство повинно було організувати книжкові склади в усіх губернських і великих повітових містах; йому надавалося монополне право

розповсюджувати ряд журналів Наркомосвіти, укладати договори зі школами на постачання їм підручників і шкільного приладдя. Торгівля книгою мала відбуватися у селянських будинках - осередках політосвітньої роботи на селі. Однак спроба ця не вдалася, бо сільбуди не були пристосовані до проведення господарської діяльності. Вже в 1923 р. товариство "Село-книга" було ліквідовано [13, с. 158].

Іншим шляхом пішла Всеукраїнська кооперативна книготорговельна і видавнича спілка "Книгоспілка", яка відновила роботу у 1922 р. Вона робила ставку на сільські споживчі товариства. Її завдання полягало у забезпеченні спеціальною літературою усіх видів кооперації. Для видання сільськогосподарської літератури також організували видавництво Наркомзему УСРР "Радянський селянин" [15, с. 46].

Випуск книг у республіці зростав швидко і послідовно. Наприклад, загальні показники Української книжкової палати з видавничої продукції становили: у 1923-1924 рр. - кількість назв 2757, др. арк. 12420,32 тис, накладом 14,7 млн.; у 1924-1925 рр. відповідно - 4508; 21387,17; 33,8. Усього за період з 1922 по 1925 рр. в УСРР було видано 65 068 назв [14, с. 70]. Однак ці цифри не можна вважати реальним показником культурного рівня України цієї доби, адже головним критерієм є не кількість, а якість. Підтвердженням цього може бути той факт, що в соціально-економічному відділі Полтавського кооперативної книжкової крамниці найбільшим попитом користувалися книжка з історії марксизму - лєнінізму - 75, 5 % порівняно з іншими виданнями. Але, як показує звіт, це видання було обов'язковим для придбання кожним пайщиком споживчої кооперації - звідси й високі статистичні показники [3, с. 49]. Однобічну ідеологічну спрямованість мав також підхід до тематичного формування бібліотек хат-читалень.

Так, у списку літератури для Хитцівської хатичитальні Лубенського повіту з 33 одержаних книг, переважали - І. Ульянов і М. Ульянова "Родина про Володимира Ільїна"; Метельов "Товариш Ленін у Кремлі"; Серафимович "Як він помер..." [9, арк.7] та ін. Ці книжки замовляли переважно бібліотеки. Інші теми - жіноче питання, військова справа, побут, тощо - не привертати великої уваги влади, хоча селянське населення й виявляло стійкий інтерес до них.

Громадська свідомість селян була однією з ключових проблем піклування радянського уряду та партії більшовиків. Її формування потребувало щоденного і систематичного впливу, а найбільш ефективним чинником цього процесу, як пересвідчилися більшовики, могла стати преса. У стенографічному звіті XII з'їзду РКП(б) (17-25 квітня 1923 р.) читаємо: „Для кожної основної верстви читачів необхідно створити особливий тип газети. Маючи цілу систему газет, партія повинна більш-менш точно розподілити між ними сферу діяльності, щоб кожна газета орієнтувалася здебільшого на певну верству маси читачів” [цит. за: 19, с. 153]. Тобто, більшовики відверто заявили про необхідність тотального захоплення інформаційного простору суспільства з метою пропаганди своїх ідей та роз'яснення суті обраного курсу. У постанові Оргбюро ЦК РКП(б)

від 1 грудня 1924 р. "Про тип робітничих та селянських газет" визначені основні засади системи газет: "а) в промислових центрах та губерніях з наявністю робітничого населення повинна видаватися робітнича щоденна газета та селянський щотижневик; б) в суто селянських губерніях місцеві керівні газети необхідно перетворити переважно в селянські, пристосовавши їх до читача селянина-передовика, причому в цих же губерніях слід для обслуговування масового селянського читача видавати щоденну газету або організувати мережу повітових (окружних) газет там, де це можливо..." [16, с. 93]. При цьому одним із провідних завдань перед редакціями селянських газет ставилося обов'язкове ознайомлення селян „з міжнародним та внутрішнім становищем в СРСР, діяльністю партії, культурно-господарським будівництвом Радянської влади". Створення тотально контрольованого простору масової комунікації через мережу видань було не що інше як формування ідеологічного тиску з боку державних інституцій.

Серед інших видань для селян вирізнялася "Крестьянская газета" порівняно низькою ціною, адаптованою мовою, великим шрифтом тощо. Однак зберігала свою гостроту проблема розповсюдження преси серед селян. Попри популярність окремих видань, селяни не поспішати їх передплачувати або купувати. Тому ЦК КП(б)У зобов'язував губвиконкоми і повітові органи влади контролювати цю справу. У циркулярі, від 21 вересня 1921 р., який отримав Полтавський виконком, зазначалося: "...пропонується вам випускати кожного дня по 100 екземплярів газет для розподілу по всіх повітах. При чому кожний Губернський виконком повинен влаштовувати у своїй області кіоск для продажу платної і роздачі безкоштовної літератури, яку також можна отримати у відділах Почти і Пропаганди" [4, арк. 3]. На пресу покладалися у першу чергу завдання пропагандистського характеру: через сільськогосподарську газету чи журнал селяни мали переконатися у прогресивності нових форм землекористування, нових методів у рільництві й тваринництві. Так, в одному із звернень Гадяцького райпарткому зазначалося: "Згідно звернення КП(б)У про проведення кампанії вербовки підписників на Полтавську губернську газету "Більшовик Полтавщини", Гадяцький Райпартком звертається до вас аби вами була прийнята сама активна участь у проведенні цієї кампанії. У зв'язку з її українізацією вона в надзвичайно тяжкому господарському положенні, необхідно мати на увазі, що українізація наших газет розрахована на найбільше обслуговування села. А тому вам треба подбати аби всі сільбуди та хати-читальні випускали цю газету, а також популяризували її серед населення" [8, арк. 27]. Отже, метод примусу перетворювався на головний важіль доведення більшовицької періодики до селянства. Більшовицька ідеологічна надбудова виглядала малоефективною з точки зору зворотної довіри і позитивного відгуку в селянському середовищі. Відомий консерватизм останнього вимагав практичного, а не умовно-ефемерного конструювання переваг пропонованої більшовиками системи. Підтвердженням антагонізму в її сприйнятті українським селянством був запеклий повстанський рух та інші опозиційні настрої. Тому в ідеологічну роботу було

міцно вмонтовано таку ланку як спецслужби. Державне політичне управління (ДПУ) перетворюється на таємну політичну поліцію, котра перебуває на сторожі безпеки більшовицької влади [2, с. 181].

На ДПУ покладається функція ідеологічного нагляду для виявлення політично не благодійних як окремих громадян, так і друкованих видань, періодики, фільтрація офіційних повідомлень з метою нерозголошення інформації, яка становить державну таємницю. В цьому контексті на перший план виступала цензура [1, с. 43].

С. Білокінь наголошує, що цензура ДПУ торкнулася й опублікованої, особливо дореволюційної та опозиційної літератури, для якої почали створюватися так звані “спецхрані”. Зокрема, у лютому 1923 року і Полтавський губвідділ ДПУ закінчив складати списки антирадянської літератури з 550 найменувань. Лише в лютому за цим списками в губернії було вилучено понад 2 тис. книг. Тоді ж органами політконтролю разом з інформаційним відділом було перевірено і допущено до друку 177 різних друкованих видань [20, с. 76]. У довідці про перевірку Гадяцького райсельбуду, зазначалося: “...книжки сільбуду були переглянуті комісією, котра знайшла за необхідне вилучити їх із сільської бібліотеки і передати в музей або в яку-небудь міську бібліотеку. Що стосується таких книжок як: Грушевського, Драгоманова, Грінченка, “Чорна рада” Куліша, то їх необхідно зовсім відірвати від яких би то не було бібліотек. А тому РГЖ пропонує провести це в життя” [6, арк. 24].

Таким чином, радянська влада в перші роки свого існування надавала великого значення системі культурної і політичної пропаганди серед селянства, яке було домінуючою соціальною складовою. Разом з тим вона виявляється недостатньо дієвою і не викликала глибокої довіри

На думку автора ця проблема потребує подальшого глибокого дослідження на основі архівних джерел та матеріалів.

Джерела та література:

1. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР / Сергій Білокінь. - К.: Новий дім, 1997. - 328 с.; 2. Ганжа О. Опір селян становленню тоталітарного режиму в УСРР / Оксана Ганжа. - К.: Основа, 1996. - 267 с.; 3. Даниленко В., Касьянов Г., Кульчицький С. Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки / Володимир Даниленко, Георгій Касьянов, Станіслав Кульчицький // Український історичний журнал. - 1992. - вип. 1. - С. 48-36.; 4. Державний архів Полтавської області (далі ДАПО). - Ф. - 73. - Оп. 1. - Спр. 1. - Арк. 3; 5. ДАПО. - Ф. - 2265. - Оп. 1. - Спр. 1. - Арк. 6; 6. ДАПО. - Ф. - 2265. - Оп. 1. - Спр. 3. - Арк. 24; 7. ДАПО. - Ф. - 2265. - Оп. 1. - Спр. 21. - Арк. 2; 8. ДАПО. - Ф. - 2265. - Оп. 1. - Спр. 23. - Арк. 27; 9. ДАПО. - Ф. - 2265. - Оп. 1. - Спр. 27. - Арк. 7; 10. Дровозюк С. Духовне життя українського селянства в умовах утвердження тоталітарного ладу / Степан Дровозюк // Аграрна історія України: проблеми історіографії та джерелознавства. - 2001. - вип. 4. - С. 34-41; 11. Дулгерова О. Поширення кооперативної літератури та преси серед селянства в період НЕПУ / Ольга Дулгерова // Український селянин. - 2006.-випуск 10. - С. 313-314; 12 Йорг Баберовскі Черволий терор. Історія сталінізму / Пер. з німецької / Йорг Баберовскі. - К.: КІС., 2007. - 440 с.; 13. Костик Є. Книга в українському селі періоду НЕПУ / Євгеній Костик // Український селянин. - 2006. - вип. 10. - С. 157-160; 14 Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст. / Борис Кравченко - К.: Наукова думка, 1997. - 376 с.; 15 Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928рр.) / Станіслав Кульчицький - К.: Основа, 1998. - 693 с.; 16 Мельничук О., Кузьмінець Н. Політика більшовиків в українському селі у 1919-1920 рр. / Олег Мельничук,

Наталія Кузьмінець // Український селянин. - 2002. - вип. 6. - С. 89-92; 17 Нечитайло В. Українське селянство: важкий шлях до волі. / Віталій Нечитайло. - Кам'янець-Подільський, 1995. - 258 с.; 18. Рабчук О. Робсельінспекція як засіб впливу на діяльність культурних закладів на селі (20-ті - початок 30-х рр. ХХ ст.) / Олег Рабчук // Український селянин. - 2006. - вип. 10. - С. 45-47; 19 Святеть Ю. Історія щоденності в селянській епістолярії періоду НЕПУ / Юрій Святеть // Український селянин. - 2006. - вип. 10. - С. 152-157; 20 Шаталіна Є.П. Селянські висилки під час колективізації в Україні (1928-1930). / Євгенія Шаталіна - К.: Перлина, 1997. - 374 с.

Vilhovuk O.

Bolshevik's ideological means of influence in 1920-th years

The article is about bolshevik's means of influence on peasantry in 1920-th years. The work is based on historical articles and archival documents and it shows us functioning of rural places of culture and athenaeums and the role of publishing and press in bringing up the man as “small being” in soviet system.

Key words: peasantry, soviet authority, rural places of culture, athenaeums, soviet press, censorship.

УДК: 94(477):321.64:316.61-053.6 “1920/1930”

© Надія Яцун (Одеса)

СОЦІАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ (20-30-ті рр. ХХ ст.): ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ

Стаття присвячена проблемі соціалізації молоді в умовах становлення тоталітарної системи. На основі аналізу наукової літератури виділено трансформаційні процеси у традиційному вихованні молодого покоління та обрядовій сфері. В роботі зроблена спроба довести, що радянській системі вдалося використати молодь як засіб для боротьби зі “старим світом” (релігійними поглядами, сімейними традиційними цінностями). Виділено основні риси процесу переорієнтації традиційних форм обрядовості.

Ключові слова: молодь, соціалізація, трансформація, тоталітарна система, традиції, культура, обрядовість.

Перші кроки радянської влади, особливо в 20-30-х роках ХХ ст. зіграли вирішальну роль у формуванні нової програми соціалізації молоді та поставило проблему збереження традиційної системи виховання. Звичаєво-обрядова сфера в цілому виконувала важливі соціальні функції, щоденно згуртовуючи громаду, включаючи всі вікові і соціальні групи населення, сприяла етнокультурній трансмісії, виступаючи однією з форм самоорганізації і самозбереження громади. Важливою була роль традиційної культури як фундаменту успішної соціалізації особистості. Ідея ідеального виховання пропалувалась у традиційних сімейних і календарних обрядах, фольклорі. Відповідно основна роль у відтворенні етносу належала міжпоколінній, діасхронній етнокультурній інформації, першим і головним носієм якої виступала родина, задаючи програму етнокультурного успадкування.

Метою нашого дослідження є спроба простежити зміни в соціалізації української молоді, які відбулися під час становлення тоталітарної системи.

Досягнення означеної мети потребувало вирішення таких наукових завдань:

- Проаналізувати актуальну літературу з цієї проблематики;
- На основі історико-етнологічного дослідження виділити основні риси соціалізації молоді в традиційній системі;